

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Бабенко Олександри Сергіївни
«ХОРОВА ТВОРЧИСТЬ ВАЛЕНТИНА БІБІКА:
ЖАНРОВА ПАРАДИГМА ТА РИСИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво

Актуальність дисертаційного дослідження, представленого Олександрою Бабенко, є беззаперечною. Одразу на початку відгуку варто висловити подяку дослідниці за наукове звернення до постаті Валентина Бібіка – українського композитора, творча спадщина якого сьогодні невідповідно мало досліджена у порівнянні з вагомістю його внеску у розгортання вітчизняного музичного процесу останньої третини ХХ століття. Слушно зазначаючи, що актуалізація творів В. Бібіка «неможлива без розуміння індивідуальної художньої концепції кожного з них» (с. 14 дисертації), авторка обирає пласт хорової музики композитора і системно досліджує жанрово-стильові особливості його хорової спадщини. В українському музикознавстві таке дослідницьке завдання ставиться вперше, що складає загальну наукову новизну роботи.

Отже, в центрі уваги дисертантки – обґрунтування художньо-естетичних і стильових закономірностей хорової творчості В. Бібіка як жанрової системи.

Перш за все, потрібно звернути увагу на музичний матеріал дослідження. Авторка детально аналізує хорові твори композитора, переважна більшість яких існує в рукописах, що зберігаються за межами України (в приватному сімейному архіві). Таким чином, завдяки спостереженням та висновкам Олександри Бабенко українське музикознавство поповнюється вкрай цінною інформацією, яка дозволяє не лише розширити науково-інформаційне поле про жанрово-стильові процеси у творчості В. Бібіка, а й значно доповнити уявлення

як про динаміку розвитку хорової музики України останньої третини ХХ століття, так і про загальні особливості художньо-стильових процесів згаданого періоду.

По-друге, варто акцентувати увагу на кількісному аспекті музичного матеріалу – дисертантка залучає *повний корпус* хорових творів В. Бібіка, створених у період з 1970 до 1995 року. Такий вибір сприяє ґрунтовності дослідження та змістовності висновків за багатьма параметрами.

По-третє, необхідно зазначити широку жанрову панораму музичного матеріалу. Серед проаналізованих десяти хорових опусів В. Бібіка зустрічаються хорові цикли, ораторія, кантата, а також хоровий концерт, поема (симфонія), fuga для хору та органа. До цього переліку дослідниця також залучає хорові сцени опери «Бег» (за п'єсою М. Булгакова), а результати вивчення їх побудови та драматургічної ролі надають підстави Олександрі Бабенко визначити жанр твору як *хорова опера*. Загалом, представлена робота демонструє ґрунтовну обізнаність дисертантки у жанровій системі хорової музики та усвідомлення особливостей прочитання того чи іншого жанру в творчості В. Бібіка.

Структура дисертації струнка і логічна. У Розділі 1 («Творча спадщина Валентина Бібіка як складова історичного хронотопу української музики ХХ століття»), який традиційно розкриває методологічні засади дисертації, дослідниця слушно виокремлює два важливих вектори, розкриття яких надає логічного смислового спрямування наступним аналітичним розділам роботи: 1) історіографічний огляд музикознавчих ідей і концепцій щодо творчості В. Бібіка; 2) загальна характеристика жанрової системи хорової творчості композитора.

Жанрові, композиційні та інтонаційно-драматургічні особливості кожного з хорових опусів В. Бібіка детально вивчено у наступних розділах роботи, які побудовані переважно за хронологічним принципом. У Розділі 2 «Хорова творчість Валентина Бібіка як відображення жанрово-стильових пошуків» характеризується процес становлення композиторського методу

у хорових творах 1970^x – початку 1980^x років. У Розділі 3 «Еволюція хорового стилю Валентина Бібіка крізь призму великих жанрових форм» розкрито специфіку трактування жанру ораторії у творі 1977 року та особливості масштабних хорових композицій різних жанрів 1980^x – 90^x років.

Варто відмітити ті аспекти, які характеризують аналітичні розділи роботи і сприяють їх цілісності, а також забезпечують ґрунтовність висновків:

- кожний хоровий твір композитора (без виключень) піддається послідовному аналізу від формування задуму, роботи з літературним першоджерелом, визначення особливостей композиції, форми, розгортання інтонаційної драматургії до висновків про специфіку трактування жанру, стилістику твору, відбиття у ньому стильових тенденцій часу, розкриття особливостей художньо-образного мислення композитора і – крізь них – виявлення філософських узагальнень;

- аналізуючи специфіку творчого діалогу В. Бібіка зі словом, дисертантка вкрай прискіпливо занурюється у вербальний пласт твору і в кожному опусі знаходить унікальні тонкощі методу роботи композитора з тим чи іншим видом тексту: народним словом, класичною і сучасною поезією, прозою (великим романом, короткими нарисами, епістолярієм), дитячими віршами, духовними текстами;

- аналіз музичного втілення відрізняється значною уважністю до інтонаційного наповнення твору (щодо певних моментів варто сказати – уважністю до психологічного наповнення інтонацій); такий підхід допомагає дослідниці розкрити підтекст, символіку, закладену у творах;

- аналітичні розділи супроводжуються значною кількістю музичних прикладів, які ілюструють кожний важливий етап інтонаційних подій.

Для прикладу зазначимо деякі влучні аналітичні спостереження авторки щодо різних творів (зрозуміло, цей перелік не є вичерпним). Так, у розгляді «Думи про Довбуша» (ор. 12, 1972) тонко простежено переосмислення композитором особливостей українського фольклору.

Віртуозно проаналізовано роботу В. Бібіка над воєнним романом Ю. Бондарєва «Горячий снег» у компонуванні вербальної складової для П'яти хорів (ор. 19, 1975) та її музичному втіленні. Виявлено особливі риси сонористичного мислення композитора в «Хорових картинах» на слова О. Вишні і С. Васильченка (ор. 21, 1975): «Хоровий цикл <...> переступає межі *музики*, перетворюючись у цілісності своїй на “співану” *поезію* та водночас музичний *живопис*» (с. 85 дисертації). Розкрито симфонізм мислення В. Бібіка у Шести хорах на вірші Г. Гдаля «Хай буде тихо скрізь» (ор. 42, 1981). Виявлено особливості трактування ораторіального жанру – а саме його камернізацію, підсилення ліричної образної сфери, присутність рис сонатності – в ораторії «Любящий тебя Ульянов» (без опуса, 1977). Тонко підмічено підтексти, «езопову мову» Кантати на вірші дітей «Детские песни» (ор. 58, 1985): «в поглиблено асоціативній версії прочитання тексту вбачаємо розкриття істинного ставлення композитора до політичних подій його сьогодення, замаскованого наївністю дитячого світосприйняття» (с. 124 дисертації). Простежено систему філософських образів-символів у Поємі (симфонії) на вірші О. Пушкіна «Прощание» (ор. 67, 1987) та ін.

Підкреслимо стрункість, логічність, змістовність і чітку структурованість висновків кожного розділу та дисертації загалом. За результатами дослідження Олександра Бабенко узагальнює особливості хорової творчості В. Бібіка як жанрової системи за рядом параметрів: місце і значення у творчій спадщині композитора, художньо-образне наповнення, специфіка зв'язку музики з літературним текстом, принципи процесів жанротворення, наявність стабільного стилістичного комплексу та його поступове збагачення, музично-поетична символіка хорової спадщини. Окремо підкреслимо періодизацію хорової творчості В. Бібіка, запропоновану дисертанткою на основі простежених нею тематично-семантичних та музично-стилістичних змін, які відбувались від першого до заключного хорового опусу композитора.

У процесі ознайомлення з дисертаційним дослідженням виникли питання, які зумовлені прагненням ще глибше зануритись у творчість композитора і зрозуміти тонкощі його творчого мислення:

1. Охопивши всі хорові твори В. Бібіка, Ви у висновках виділяєте образ Тиші як головний образ-архетип світоглядної концепції композитора.

Ці спостереження мимоволі спонукають згадати, що Тиша як особливий параметр в системі художньо-естетичних цінностей цікавить різних композиторів сучасності (зокрема, одразу згадується композиторська естетика Валентина Сильвестрова). У чому, на Ваш погляд, полягає особливість «філософії Тиші» саме Валентина Бібіка?

2. Аналізуючи Концерт для хору a cappella на слова Г. Айгі «Тишина-предупреждение», Ви зазначаєте, що у творі спостерігається розвиток традиції духовного хорового концерту. Деталізуйте, будь ласка, риси твору В. Бібіка, які вказують на оригінальне продовження цієї традиції.

3. Вивчаючи драматургічне значення хорових сцен опери «Бег» (за п'єсою М. Булгакова), Ви звертаєте окрему увагу на хори-молитви і зазначаєте, що вони «утворюють окремий “шар”, вмонтований в канву масштабного оперного полотна і складаються в самотійний розосереджений хоровий цикл» (с.9 автореферату). З огляду на це, як Ви вважаєте, чи можливо припустити художню практику виокремлення хорів-молитов з опери «Бег» та їх концертного виконання як своєрідного хорового циклу духовної тематики?

Загалом, представлене до захисту дисертаційне дослідження вирізняється самотійністю, ґрунтовністю, охопленням значного масиву музичного матеріалу та детальним заглибленням у нього. Результати дослідження можуть бути використані в різних теоретичних та історичних навчальних курсах вищих закладів музичної освіти, зокрема, в курсах історії української музики ХХ ст., аналізу музичних творів, сучасної української хорової літератури, теорії та історії хорового виконавства та ін.

Публікації за темою дисертації представлені у необхідній кількості – п'ять одноосібних наукових статей автора у відповідних фахових наукових виданнях України та одна одноосібна публікація у європейському науковому періодичному виданні з напрямку «Мистецтвознавство» (*The European Journal of Arts*, ISSN 2310-5666). Зміст публікацій, а також текст автореферату повною мірою розкривають провідні положення дисертації. Технічне оформлення роботи відповідає встановленим МОН сучасним вимогам.

Таким чином, дисертаційне дослідження Бабенко Олександри Сергіївни «Хорова творчість Валентина Бібіка: жанрова парадигма та риси індивідуального стилю» повністю відповідає вимогам МОН України щодо наукових досліджень кандидатського рівня, а його авторка заслуговує присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
учений секретар,
доцент кафедри теорії музики
Київської муніципальної
академії музики ім. Р.М. Глієра

О. В. ГАРМЕЛЬ

Підпис О. В. Гармель засвідчую:

Олександр Гармель
Юрій Третяченко

